

Maja Veselič

Podobe tajvanskih staroselcev v zbirki razglednic Alme M. Karlin

1 Uvod

Alma Maksimiliana Karlin (1889–1950), svetovna popotnica in pisateljica, je bila vneta zbiralka razglednic. V njeni zbirki, ki jo danes hrani Pokrajinski muzej Celje, najdemo več kot 550 razglednic z motivi s celega sveta. Nekatere med njimi je pisala mami, druge je prejela od znancev, največ pa je takih, ki jih je nakupila med svojim potovanjem. Med slednjimi so najštevilčnejše razglednice iz Vzhodne Azije, med katerimi jih skoraj polovica prikazuje motive iz Japonske,¹ kjer je na svoji poti okrog sveta preživela več kot leto dni, številčne pa so tudi tiste iz Kitajske, kjer je bivala približno štiri mesece.

Dvanajst razglednic, ki jih je prinesla s Tajvana, ki je bil takrat že skoraj trideset let pod japonsko oblastjo (1895–1945), predstavlja torej le drobec njene bogate zbirke, a te izstopajo zaradi enovitosti svoje tematike. Če je motivika drugih vzhodnoazijskih razglednic zelo raznovrstna, saj prikazujejo na primer verske objekte, turistične znamenitosti, lokalno arhitekturo, portrete, prizore iz mestnega in podeželskega vsakdana, tajvanske razglednice prikazujejo izključno tajvanske staroselce. Iz njenega pisanja vemo, da je Alma Karlin med svojim postankom na Tajvanu obiskala več različnih krajev v Tajpeju (takrat Taihokuju) in okolici in potovala vse do Kaohsiunga na jugu ter da so jo otok in prebivalci očarali. Dejstvo, da je kljub temu od tam po doslej znanih podatkih prinesla le razglednice s staroselci, priča o njeni neizmerni fascinaciji s prvotnimi prebivalci otoka, še zlasti z ljudstvom Tajalov.

Kot bom razložila v nadaljevanju, razglednice s tajvanskimi staroselci sodijo v tip etnoloških ali folklorističnih razglednic iz obdobja japonskega imperija, ki so predstavljale navade in običaje koloniziranih ljudstev. Zlata doba razglednic, kot mnogi imenujejo obdobje zadnjih let 19. stoletja in prvih dveh desetletij 20. stoletja, ko so te dosegle nesluten razcvet, je sovpadla z naraščanjem japonske vojaške moči in njeno imperialno ekspanzijo v Vzhodni Aziji in na Pacifiku. Zaradi svoje izjemne popularnosti so razglednice postale pomemben medij oblikovanja predstav o japonskem imperiju.

1 Za preliminarni pregled japonskih razglednic iz zbirke Alme Karlin glej Shigemori Bučar 2017, 219–222, za podrobno analizo njenih japonskih razglednic s podobami templjev in svetišč pa Shigemori Bučar 2019.

A na prelomu stoletja razglednice niso zaživele le kot komunikacijsko sredstvo, temveč tudi kot zbirateljski predmet. Oboje je bilo povezano z razvojem množičnega turizma, krepitvijo srednjega razreda ter širjenjem poštnih storitev, bolj specifično pa tudi z novimi prostočasnimi interesi žensk, ki so trend zbiranja razglednic tudi začele (Rogan, 2005, 3).

Po lastnih besedah je Alma Karlin (2006, 359) razglednice kupovala za opremo svojih člankov in za svojo zbirko. Tako kot pri drugih predmetih, ki jih je zbirala na poti, sta bili najbrž odločilni njihova cenovna dostopnost in enostaven transport. Služile so ji torej kot vizualna potrditev, da je eksotične kraje, o katerih je pisala, v resnici obiskala, ter so tako bralcem dodatno podkrepile verodostojnost njenih opazanj in komentarjev o tujih ljudstvih in njihovih običajih. Ob prelomu 20. stoletja so zaradi napredka v tehnologiji fotografije namreč postale skoraj obvezen del potopisov (Bickers, 2013, 29). Razglednice so bile njihov cenejši nadomestek, po vrnitvi pa so bile za Almo Karlin najbrž tudi pomemben medij podoživljanja popotnih prigod.² Toda pot okoli sveta zanjo ni bila le avantura, temveč študijsko potovanje, kar potrjuje njena avtobiografija ter vrsta njenih še neobjavljenih besedil (glej tudi Trnovec, ta številka). Tudi zapisi in zaznamki na mnogih razglednicah nakazujejo, da te zanjo niso bile (le) spominki, temveč študijsko gradivo.

Pričujoči prispevek se osredotoča na analizo tajvanskih razglednic iz zbirke Alme Karlin ter skuša iz kontekstov njihovega nastanka in rabe ugotoviti, kako so se oblikovale podobe tajvanskih staroselcev v očeh njihove zbirateljice. V prvem razdelku se osredotočim na same razglednice – na fotografske motive, pa tudi na japonske in angleške naslove ter zaznamke, ki jih je ročno pripisala Alma Karlin, saj prav ti predstavljajo prvo interpretacijo podobe na razglednici (prim. Edwards, 1992, 11). S pomočjo digitalne zbirke East Asia Image Collection,³ ki jo hranijo Lafayette College Libraries, ter zbirke tajvanskih razglednic iz japonskega kolonialnega obdobja v okviru digitalnega arhiva Taiwan Memory⁴ identificiram nastanek nekaterih fotografij in njihove kasnejše predelave. Nato razglednice umestim v družbeno-politične okoliščine japonske kolonizacije Tajvana, zlasti v pogosto soodvisna, občasno pa tudi konfliktna razmerja med antropološko oz. etnološko vedo ter kolonialnim upravnim aparatom. V zadnjem razdelku obravnavam poglede Alme Karlin na tajvanske staroselce tako, da razglednice postavim ob bok njenemu potopisnemu pisanju in pokažem na možne izvore njenega poznavanja njihovih običajev in navad. Kot ponazorim na primeru Tajvana, so v zbirki razglednic Alme Karlin njena zanimanja in okusi tesno prepleteni s širšimi političnimi in družbenimi razmerami ter estetskimi slogi časa, v katerem je potovala.

2 Alma Karlin je imela vsaj med delom bivanja na Japonskem fotoaparatom, vendar je med fotografijami s svetovnega popotovanja, ki jih hrani PMC, le nekaj takih, za katere lahko z veliko mero gotovosti sklepamo, da jih je posnela sama. Številne je dobila od znancev (Trnovec, 2020, 31, op. 55).

3 <https://dss.lafayette.edu/collections/east-asia-image-collection/>

4 <https://tm.ncl.edu.tw/index?lang=eng>

2 Tajvanske razglednice Alme M. Karlin

Zbirka razglednic Alme Karlin s podobami Tajvana obsega 12 razglednic z 11 različnimi motivi, saj je ena razglednica podvojena. Nobena od razglednic ni bila poslana, vse pa imajo na hrbtni strani na roko pripisane zaznamke v nemščini, povečini enostavne naslove, ki povzemajo motiv na razglednici. Ti so veliko bolj splošnega značaja kot japonski naslovi na prednji strani, ki motiv praviloma zelo natančno geografsko umešijo. Na nekaterih razglednicah so na hrbtni strani vidne rahle poškodbe papirja, iz katerih sklepam, da so bile razglednice nekdanj nalepljene v albumu. To potrjuje, da jih je Alma Karlin kupila za lastno rabo, vsaj deloma kot nadomestilo za fotografije oziroma spominek, saj je pri nekaterih dodatno pripisala, da je upodobljeni kraj obiskala. Na dveh razglednicah (št. 1 in 6 v tabeli 1) je navedla, da sta v njeni lasti – morda ju je posodila za pripravo kakšne publikacije ali uporabljala na predavanjih. Razglednico št. 6 je oštevilčila, ta je tudi edina, kjer je del pripisa napisan s črnilom in ne s svinčnikom. Ker je med drugimi razglednicami v njeni zbirki še nekaj takih, predvidevam, da jih je uporabljala kot gradivo na predavanjih. Podvojena razglednica nakazuje, da je vsaj eno od obeh (in verjetno tudi kakšno drugo) prejela v dar.

Po motivih lahko razglednice razdelimo v tri sklope: portreti, prikazi vsakdanjih opravil ter krajine.

Tabela 1: Motivi in napisi na tajvanskih razglednicah iz zbirke Alme M. Karlin

Št. ⁵	Motiv	Naslov na razglednici v japonščini (jp.) in angleščini (angl.)	Pripis Alme M. Karlin	Tehnika tiska	Založnik	Avtor fotografije/ čas nastanka
1	Kolaž: v sredini portret dveh sedečih žensk, ob straneh dva ženska doprsna portreta (slika 1)	(jp.) Slavnostno naglavno ⁶ in obrazno okrasje ter ženska vsakdanja oprava [poškodovano, verjetno etnonim/lokacija] (angl.) Native Formosan	Tayalwilde (bei denen war ich) Karlin-Be-sitz	Črno-bela	Seibanya	Mori Ushinosuke/ 1903, ?, 1903
2	Profilni portret moškega od pasu navzgor	(jp.) (Tajvan) Slavnostno naglavno in obrazno okrasje surovih divjakov (Tsuōo) (angl.) The Savage Natives	Tsuowilder Formosas	Črno-bela	Seibanya	?/?

5 Razglednice nimajo inventarnih števil.

6 Pri japonskih pismenkah je napaka, namesto pismenke za glavo je pismenka za zemljo.

Št. ⁵	Motiv	Naslov na razglednici v japonščini (jp.) in angleščini (angl.)	Pripis Alme M. Karlin	Tehnika tiska	Založnik	Avtor fotografije/ čas nastanka
3	Portret družine pred hišo iz skrilačev	(jp.) (Tajvan) Prebivališče domorodcev plemena Kantaban ⁷ (angl.) Abmelling ⁸ of Kantaran ⁹ -savages Formosa	Bunnun mit Schieferhäusern	Barvna	Seibanya	Mori Ushinosuke/ 1906
4	Portret dveh stoječih moških	(jp.) (Tajvan) Običaji surovih divjakov iz Yirana	Tsalizen	Črno-bela	Komercialna založba bratov Akagaoka	??
5	Portret 6 stoječih moških, oblečenih v staroselska in kitajska oblačila	(jp.) (Tajvan) Domorodci iz Akōja (Tsuarisen)	Tsalsen Wilde	Črno-bela	Seibanya	??
6	Portret večje skupine odraslih žensk in deklet z golimi prsmi in trebuhu	(jp.) (Tajvan) Divjakinje iz Kotogija v prefekturi Taitō (Najbolj zaprti med divjaki) (angl.) Savage of Formosa	Yami 9. von Botel Tobago Karlin-Besitz	Črno-bela	Seibanya	??
7	Večja skupina ljudi, ki čepi pred leseno stavbo in jé	(jp.) Domorodska naselbina Gaogan v okrožju Taikei v prefekturi Shinchiku in obed divjakov (angl.) Meal of Savages	Tayalwilde beim [nečitljivo]	Barvna	?	??
8 ¹⁰			Essende Tayalwilde		?	??
9	Klečeča ženska tetovira obraz ležeči ženski (slika 2)	(jp.) (Tajvan) Resnični prizor tetoviranja obraza tajalske domorodke (angl.) Tattooing by Tiyal ¹¹ Savages Formosa	Tayalen Das Tätowieren der Frauen	Barvna	Seibanya	Mori Ushinosuke/ 1915

7 Tiskarska napaka, pisati bi moralo »Gantaban«.

8 Tiskarska napaka, pisati bi moralo »dwelling«.

9 Tiskarska napaka, pisati bi moralo »Gantaban«.

10 Podvojena razglednica.

11 Tiskarska napaka, pisati bi moralo »Tayal«.

Št. ⁵	Motiv	Naslov na razglednici v japonščini (jp.) in angleščini (angl.)	Pripis Alme M. Karlin	Tehnika tiska	Založnik	Avtor fotografije/ čas nastanka
10	Otvorjeni nosači in nosilnice prečkajo viseči most (slika 3)	(jp.) (Tajvan) Viseči most Rimogan (angl.) Rinogan suspension ¹² Bridge	Brücke [nečitljivo] (Ich ging über eine viel längere Brücke & [nečitljivo])	Črno-bela	Seibanya	??
11	Staroselke prečkajo viseči most	(jp.) Most Sangetsu pri staroselski naselbini Hiyawai na domorodskem območju okrožja Taikei v prefekturi Shinchiku (angl.) Sangetsu bridge at Hiyawaisha	Brücke über die ich ging.	Barvna	?	??
12	Staroselci se kopajo v slapu Tabaho	(jp.) Slap Ta[ba]ho na tajvanskem domorodskem območju [Gao]gan (angl.) Tabaho Waterfall	Tabaho Wasserfall.	Barvna	Niitakadō (Tajpej)	??

Kot je razvidno iz zgornje tabele, prevladujejo portretne razglednice. Nekatere prikazujejo le obraze ali zgornje dele telesa, druge celotne postave portretirancev. Ti nastopajo sami, v paru ali v večjih skupinah, kot motiv izstopa oblačilna kultura, upodobljeni so pripadniki različnih staroselskih ljudstev. Tri razglednice prikazujejo vsakdanja opravila, na podvojeni je prikazano skupno obedovanje, na tretji pa tetoviranje obraza. V obeh primerih so upodobljeni Tajali, staroselci z visokogorskih območij severnega in osrednjega Tajvana. Te je Alma Karlin na kratko obiskala na območju Kappasan/Jiobanshan v gorah vzhodno od mesta Taoyuan, kar je popisala v svojih popotnih skicah (Karlin, 1997, 118–122) in v potopisu *Samotno potovanje* (Karlin, 2006, 328–333). Tudi na treh krajinskih razglednicah so upodobljeni staroselci, njihova prisotnost deloma služi prikazu njihovega vsakdana, deloma pa dodatno dramatizira upodobljeno pokrajino. Dve tako prikazujeta izredno priljubljen fotografski in razgledniški motiv visečega mostu, tretja pa velik slap.

Več kot polovica razglednic je oštevilčenih, saj so bile očitno natisnjene kot del serij, ki so štete nekaj deset ali celo nekaj sto enot. Tudi pri delu ostalih je glede na tisk in tipografijo mogoče sklepati, da so bile del kompletov, ki so bili izjemno priljubljeni na japonskem trgu razglednic (Satō 2002: 40–41). Razglednice niso datirane, a glede

12 Tipkarska napaka, pisati bi moralo »Rimogan suspension«.

na to, da jih je Alma Karlin kupila oziroma dobila med svojim relativno kratkim postankom na Tajvanu – tam je preživela približno mesec dni med decembrom 1923 in januarjem 1924 (Trnovec, 2020, 59), lahko sklepamo, da so bile izdane tik pred njenim obiskom ali nekaj let prej.

Primerjalna analiza z razglednicami iz digitalnih arhivov, omenjenih v uvodu, pokaže, da so mnoge od fotografij, ki so bile uporabljene na razglednicah iz zbirke Alme Karlin, bistveno starejše, najstarejše med njimi celo iz prvih let 20. stoletja, ter da so se isti motivi pojavljali tudi na razglednicah, ki so bile izdane kasneje, v tridesetih letih (prim. tudi Barclay, 2010).¹³ Fotografije so bile za potrebe razglednic praviloma obdelane – na primer pobarvane, obrezane, obrobljene ter zaradi množične proizvodnje in tehnoloških omejitev natisnjene v slabši kvaliteti od izvornikov.

Slika 1: Fotokolaž treh tipskih fotografij, ki prikazujejo naglavno in obrazno okrasje staroselk, Zbirka razglednic Alme Karlin, Pokrajinski muzej Celje (foto: PMC).

Z razglednic Alme Karlin velja posebej izpostaviti dva izjemno popularna motiva – obrazna portreta z razglednice št. 1 (slika 1), ki je sicer kolaž treh fotografij. Čeprav se tudi ta kompozicija pogosto ponavlja (npr. v zgodnejših in kasnejših koloriranih verzijah),¹⁴ je bil še pogosteje uporabljen profilni portret z desne fotografije. Februarja

13 Nekatere teh podob so se znova pojavile konec osemdesetih let 20. stoletja, ko je po koncu vojaške diktature na Tajvanu prišlo do staroselskega kulturnega preporoda (Barclay, 2016, 67–68).

14 <http://digital.lafayette.edu/collections/eastasia/imperial-postcards/ip1483> in https://tm.ncl.edu.tw/art/icle?u=001_002_0000361614&lang=eng

1903 jo je posnel uveljavljeni japonski etnolog in poznavalec tajvanskih staroselcev Mori Ushinosuke (1877-1926). Fotografija je doživela številne reprodukcije zlasti na Japonskem, a tudi izven nje, in sicer na razglednicah, v časopisju, fotografskih albumih, geografskih učbenikih, na diapozitivih itd., in je postala najpogosteje uporabljena podoba tajvanskih staroselcev (Barclay, 2016, 38). Paul Barclay (2016, 41) je s pomočjo drugih fotografij, ki jih je Mori posnel v istem obdobju, ter različnih pisnih virov portretiranko identificiral kot Pazzeh Naheh oz. Hazehe Watan, hčerko pomembnejšega lokalnega poglavarja po imenu Watan Yūra iz kraja Wulai, nedaleč južno od Tajpeja. Kljub temu da je Mori torej poznal in celo objavil njeno ime, družbeni položaj ter politično umeščenost njene družine, je že pri njem in nato v vseh naslednjih rabah fotografija zaživela kot portret tipične predstavnice bodisi staroselskega ljudstva Tajalov bodisi tajvanskih staroselcev na splošno. Enako velja tudi za levi portret (*en face*) s te razglednice, na katerem je po Barclayevi analizi (2016, 59–60) upodobljena Yūgai Watan, žena poglavarjevega naslednika v kraju Rimogan vzvodno od Wulajia. Tudi to fotografijo je posnel Mori, verjetno aprila 1903, hkrati, ko je nastal tudi njen prav tako velikokrat reproducirani portret z možem. V zbirki razglednic Alme Karlin sta še dve, za kateri so gotovo uporabili Morijeve fotografije (št. 3 in št. 9).

3 Japonske fotografije staroselcev med znanostjo in kolonializmom

Japonske kolonialne razglednice, ki so jih najprej izdajale uradne institucije in nato komercialni založniki bodisi v metropoli bodisi v kolonijah, so pretežno predstavljale običaje in navade koloniziranih ljudstev, japonsko kolonialno prisotnost pa v manjši meri. Tako za domače in tuje obiskovalce kot za prebivalce kolonialne metropole in drugih delov matice so podobe iz kolonij – med njimi tudi razglednice, služile kot pomemben medij zamišljanja rastočega imperija.¹⁵ Sočasno se je na Japonskem pričel razvoj antropologije in etnologije in kot marsikje drugod je bil tudi v tem primeru tesno povezan z imperialnim projektom (Senica, 2019).

Že zgoraj sem nakazala pomemben vpliv etnologa in muzejskega kuratorja Morija Ushinosukeja, ki je veljal za dobrega poznavalca staroselskih (avstronezijskih) jezikov iz notranjosti Tajvana in ki je ta območja prehodil križem in počez (Barclay, 2010, 87). Mori je svojo kariero začel kot prevajalec Toriija Ryūzōta (1870–1953), prvega japonskega antropologa, ki se je na terensko delo v kolonije – najprej leta 1896 na Tajvan, odpravil s fotoaparatom (Chen, 2017, 10). Torii sam je bil študent profesorja antropologije na Tokijski cesarski univerzi Tsuboija Shōgorōja, ki je zagovarjal terensko

15 Razglednice so imele zelo visoke naklade, širok domet in posledično velik vpliv, vendar to niso bile edine podobe, ki so prihajale iz kolonij. Zasebne fotografije pogosto kažejo večjo kompleksnost in prepletenost odnosov (za primere glej Barclay, 2010).

opazovanje in spodbujal uporabo vizualnih metod, uveljavil pa je tudi tehniko sestavljenih fotografij/fotografskih kolažev (kot je npr. na sliki 1) in reprezentacijo »tipičnih« predstavnikov različnih etničnih skupin oziroma ljudstev japonskega imperija (Kang, 2016, 764–770). Tsuboi je kot podlago za klasifikacijo izpostavil fizični tip, fizionomijo, jezik ter običaje in navade (Kang, 2016, 771). Portreti »tipov« so na začetku poleg fizionomije tako izpostavljali oblačila in okrasje, orodje in orožje, kasneje pa tudi stavbno arhitekturo ali določene postopke (slika 2) ter širše življenjsko okolje (slika 3).

Slika 2: Žensko tetoviranje obraza, Zbirka razglednic Alme Karlin, Pokrajinski muzej Celje (foto: PMC).

Slika 3: Prehod čez viseči most, Zbirka razglednic Alme Karlin, Pokrajinski muzej Celje (foto: PMC).

Morijske fotografije staroselcev jasno sodijo v to taksonomsko, komparativno intelektualno tradicijo. V akademskem kontekstu so bile njegove in druge sorodne fotografije pomemben del empiričnega gradiva, na osnovi katerega je drug veliki strokovnjak Inō Kanori (1867–1925) tiste staroselske prebivalce Tajvana, ki ob japonski kolonizaciji še niso bili sinizirani, razdelil najprej v osem, kasneje pa v devet rasno-etničnih skupin (Chen, 2017, 16–20). Toda fotografije niso bile objavljene le v znanstvenih razpravah v Tajpeju ali Tokiu, temveč so bile same ali v obliki kolažev razstavljene na domačih in svetovnih razstavah ter so bile nepogrešljivi del publikacij, ki so obeleževale, promovirale ali načrtovale japonsko kolonialno vladavino na Tajvanu (npr. Government of Formosa, 1911). Produkcijo antropološkega znanja, ki je sicer izhajala iz znanstvene radovednosti, je omogočala japonska vojaška in gospodarska moč, obenem pa so izsledki vključno z vizualnim gradivom (poleg fotografij npr. še zemljevidi, demografske tabele in sheme) sooblikovali pristope in ukrepe kolonialnih oblasti. Številni raziskovalci so bili namreč zaposleni v različnih organih ali institucijah kolonialne vlade ali so z njimi redno sodelovali.

A kot poudarja Barclay (2010), rasnih kategorizacij japonskih antropologov z začetka 20. stoletja vseeno ne moremo razumeti preprosto kot sredstva vzpostavljanja hierarhičnega razmerja med kolonizatorji in koloniziranimi, ki naj upraviči vojaške kampanje in gospodarsko izkoriščanje, čeprav so imele tudi take učinke. Razvrščanje staroselcev v različne rasne oz. etnične kategorije je pomenilo pomemben odmik od pristopa, ki ga je do njih gojila kitajska dinastija Qing (1644–1911), ki jih je v tradicionalni maniri glede na stopnjo sinizacije delila na kuhane barbabe (*shufan*) in surove barbabe (*shengfan*).¹⁶ Med prve so sodili staroselci z obsežnih rečnih ravnin zahodnega Tajvana, ki so v dobrih dveh stoletjih intenzivne kitajske kolonizacije otoka (1683–1895) zaradi ekonomskih in kulturnih pritiskov ter porok s prišleki do konca 19. stoletja že skoraj povsem izgubili svoje kulturne posebnosti, njihovi jeziki pa so izumrli (Knapp, 1980). Staroselci z visokogorij v notranjosti otoka so zaradi svojega upiranja asimilaciji, bojevitosti in praks, kot sta bila lov na glave in tetoviranje, obveljali za surove divjake in ostali zunaj upravnega sistema dinastije Qing.

Prav te skupine so bile posebej zanimive za japonske etnologue in antropologe, kot je bil Morijev mentor Torii, saj so menili, da lahko od njih pridobijo avtentične etnografske podatke, ki bi razkrili razvoj človeških družb na splošno in še zlasti japonske družbe in kulture (Pai, 2009, 280). Obenem se je na staroselce z visokogorij in ljudstva na vzhodni obali Tajvana osredotočila tudi kolonialna vlada, saj so želeli intenzivneje izkoriščati naravna bogastva v notranjosti otoka (zlasti kafrovce), zgraditi železniško

16 Kulturalistični pristop v tradicionalni kitajski miselnosti je kitajsko kulturo razumel kot edino pravo, superiorno kulturo in je različna ljudstva delil glede na stopnjo, do katere so prevzela elemente, kot so kitajski jezik in pisava, patriarhalni koncept družine, čaščenje prednikov, sedentarni način življenja, centralizirano državno upravo in drugo.

povezavo med zahodno in vzhodno obalo ter kot moderni kolonizatorji spoznati in klasificirati ljudstva pod svojo oblastjo, da bi jih preobrazili v civilizirane kolonialne podložnike ali lažje zavladali tistim, ki jih še niso pokorili. Rasno-etnično klasificiranje in podrobno preučevanje njihovih življenj je staroselcem v notranjosti pripoznalo relativno enakovreden obstoj,¹⁷ etnologom in antropologom, kot sta bila Mori in Inō, pa služilo tudi kot argument za miroljubnejšo kolonialno politiko od tiste, ki so jo zagovarjali številni uradniški in vojaški vplivneži (Barclay, 2010, 46–49).

Že v samem začetku kolonialne nadvlade so Japonci na Tajvanu vzpostavili različen režim za staroselske predele in ostali del otoka. Po začetni toleranci do staroselcev, med katerimi so nekatere skupine sprva podpirale prihod nove kolonialne velesile, je prevladal represivnejši pristop. V obdobju 1903–1915 je tako japonska kolonialna uprava začela z obsežno kampanjo »pacifikacije«, ki je poleg kazenskih odprav temeljila na vzpostavitvi fizične razmejitev v obliki več sto kilometrov dolge električne žice in na stotin stražarnic in policijskih postojank na severnih staroselskih območjih, ob katerih so sčasoma postavili menjalne trgovine ter šole (Barclay, 2018, 97–111). Ena takih je bila tudi policijska postojanka Kappansan, v kateri je prenočila Alma Karlin. V času njenega obiska je to območje že veljalo za turistično destinacijo, kjer lahko spoznaš staroselce, in je bilo vključeno v več japonskih turističnih vodnikov (Barclay, 2018, 233, 235).

4 Staroselci kot lovci na glave v potopisih Alme Karlin

Iz zgornjega očrta je razvidno, da so bili staroselci, še zlasti na območjih blizu varovane meje, tesno vpeti v trgovske menjave z Japonci (in kitajskimi prebivalci otoka) ter da je bila tam močna prisotnost japonske cesarske vojske. Čeprav obstajajo tudi razglednice trgovskih postojank in policijskih garnizonov, kolonialna oblast na tajvanskih razglednicah Alme Karlin ostaja nevidna. Podobe na njih prikazujejo staroselce, izvzete iz sedanjega časa. Izpostavljeni so zlasti elementi, ki sodijo med »tipične« označevalce: tradicionalna noša, še zlasti naglavno in obrazno okrasje, bivalna kultura, eksotične prakse.

Glede na široko popularizacijo japonskih antropoloških oz. etnoloških raziskav v kolonijah ter glede na njen izpričani interes za različne, še posebej z vidika Evropejke nenavadne običaje in navade (npr. Karlin, 2006, 419), lahko domnevamo, da je Alma Karlin za tajvanske staroselce slišala že na Japonskem ter si zaželela, da bi jih tudi sama obiskala. Kot omenjeno, je najprej kitajsko in nato japonsko kolonialno domišljijo še posebej buril lov na glave, po katerem so v začetku 20. stoletja sloveli

17 Še več, japonske klasifikacije so močno sooblikovale današnje etnične delitve med tajvanskimi staroselci. Vse do leta 2001 je ostalo uradno priznanih 9 etničnih skupin, z etnonimi, ki so bili skoraj identični japonskim. V zadnjih dveh desetletjih je bil ločen staroselski status priznan nekaterim podskupinam visokogorskih staroselcev ter nekaterim ravninskim prebivalcem, tako da jih je sedaj 16.

zlasti Tajali.¹⁸ Vsaj kratek, po možnosti z lastno fotodokumentacijo podprt obisk pri »lovcih na glave« pa je postal dokaj običajen tudi za tuje (ljubiteljske) raziskovalce in (avan)turiste (npr. Montgomery McGovern, 1922; Franck, 1924; Rutter 1924; prim. Lang 2011, 239–263).

Za Almo Karlin so bili najpomembnejši vir informacij o staroselcih japonski raziskovalci in uradniki, ki jih je srečala na Tajvanu, med njimi očitno tudi Mori Ushinosuke, saj v popotni skici *Na Formosi* poroča o vodenem obisku muzeja v Tajpeju in v isti sapi omeni, da ji je »najboljši etnolog gospod dr. Mori [...] dal na stotine nasvetov v zvezi z raziskovanjem divjakov,« kar ji je »prihranilo več mesecev iskanja in raziskovanja« (1997, 112, prim. 2006, 323–324). Domnevamo lahko, da je večino podatkov o življenju in verovanju »divjih plemen«, ki jih je julija 1924 objavila v podlistku v celjskem časniku *Cillier Zeitung* (1997, 113, 118–121) in kasneje deloma vključila v svoj leta 1930 objavljeni potopis (2006, 326–333, 338–340), izvedela prav od njega. O »vraževerju, pravljičah in sagah Tajalov« ji je ob večerih pravil tudi njen skrivnostni gospod I., ki naj bi dolga leta živel pri njih (2006, 323). Sklepamo lahko, da si je tajalski pripovedki *Das Ende zweier Sonnen (Konec dveh sonc)* (Karlin n. d. a) in *Warum die Tayalfrauen das Gesicht Tätowieren (Zakaj si tajalske ženske tetovirajo obraz)* (Karlin n. d. b),¹⁹ ki ju neobjavljeni hranijo v njeni rokopisni zupuščini v Narodni in univerzitetni knjižnici, zapisala prav po njegovem pripovedovanju.

Zlasti v popotnih skicah skuša Alma Karlin svoje védenje posredovati zelo sistematično. Izhajajoč iz delitev staroselcev na posamezne etnične skupine (plemena), kot so jih razvili japonski etnologi in antropologi, predstavi nošo, bivališča, prehrano in predvsem duhovno kulturo posameznih skupin, pri čemer vsako od njih umešča v razpon med »krotkostjo« in divjostjo, ki ju poveže z (ne)practiciranjem lova na glave. Enciklopedični pristop odražajo tudi njene razglednice, saj v svojih ročnih pripisih identificira portretirance kot pripadnike različnih skupin »divjakov«, pri čemer je veliko bolj natančna od angleških naslovov razglednic, ki govorijo le o »formoških divjakih«, ter bolj posplošujoča od japonskih naslovov, ki večkrat ne omenijo etnične pripadnosti, temveč konkretno geološko oz. podskupino na posnetku. Kot številne druge avtorje in avtorice sta Almo Karlin povsem prevzeli praksi lova na glave ter (zlasti obraznega) tetoviranja, ki sta postali v reprezentacijah tistega čas povezani predvsem s Tajali, čeprav so ju donedavna

18 Potovanje Alme Karlin po japonskih kolonijah ter vpliv japonske imperialne imaginacije na njen odnos do lokalnih prebivalcev obravnava Klemen Senica (2011). Kot mnogi drugi (npr. Trnovec 2020) Senica piše, da je obiskala tudi severni japonski otok Hokkaido in staroselsko ljudstvo Ainujev. Sama se strinjam s Chikako Shigemori Bučar (2019), ki v svoji rekonstrukciji poti Alme Karlin po japonskem otočju Hokkaido izpusti. Z izjemo znamenitega in Tokiu relativno bližnjega mesteca Nikkō ne v potopisu ne med razglednicami ne najdemo drugih krajev, ki ležijo severno od Tokia. Poleg tega njen opis Ainujev močno odstopa od siceršnjega sloga njenega potopisnega pisanja in je zelo podoben enciklopedičnemu opisu tajvanskih staroselskih ljudstev, ki ga omenjam v nadaljevanju.

19 Pripovedka je v slovenskem prevodu objavljena v katalogu razstave *Azija me je povsem uročila* (Trnovec in drugi, 2019).

practicirali tudi drugi in čeprav so ju pod kolonialnimi pritiski tudi Tajali hitro opuščali. Alma Karlin relativno velik del besedila nameni obojemu, pričakovano pa se (v odsotnosti fotografij) tetovaže in tetoviranje pojavijo na njenih razglednicah.

Japonske kolonialne oblasti so z utemeljitvijo, da jih skrbi za varnost obiskovalcev, strogo nadzorovale prehode preko t. i. varovane meje, za katere sta bila potrebna posebna dovolilnica in policijsko spremstvo, zato je bil za Almo Karlin trenutek, ko »sem v spremstvu gospoda z urada za zunanje zadeve in z dovoljenjem, da smem na območje lovcev na glave, končno sedla na zaboj in se odpeljala v neznano, [...] zares prazničen« (1997, 117). Pot na tajalsko območje, prenočitve v policijski postojanki na planoti Kappansan, prečkanje reke preko visečega mostu popiše zelo doživeto in nekatere od razglednic upodabljajo prav območja, kjer je bila. Toda njeno pripoved nenehno prebada dramatizacija pripisane tajalske strasti do (zbiranja) glav: »Tajalke so nas spremljale in si brez posebnega zadovoljstva ogledovale mojo glavo, črne oči fanta, ki je že nosil meč, pa so preiskovale moje vratne mišice« (1997, 121). Ali: »Naslednje jutro smo obiskali kočje lovcev na glave. Moški so nas gledali nemo, preiskujoče, vendar ne sovražno. Opazila sem, da jim je bila moja glava všeč. Mogoče so upali, da jim bo prinesla več slave, a če je v bližini petnajst stražnikov, je treba res dobro premisliti, kako bi jo sneli« (1997, 122). In še: »Mikalo me je, da bi glavo pustila tukaj, saj ji nikjer drugje ne bi nihče posvečal toliko pozornosti« (2006, 333).

Čeprav celo sama omeni, da so primeri plenjenja glav pod Japonci le še redki (2006, 328), čeprav je bilo območje že v njenem času priljubljena točka za etnični turizem (Barclay, 2010, 104), za Almo Karlin lov na glave ostaja tista prizma, skozi katero opazuje in opredeljuje tajvanske staroselce. Kljub prepredenosti besedila z opazkami o spremembah, ki jih je prineslo vključevanje staroselskih območij v japonski upravni in gospodarski sistem (npr. 2006, 326–327),²⁰ lov na glave v njeni imaginaciji ostaja brezčasna staroselska praksa. Tak je tudi njen nabor razglednic, v katerem so desetletje ali dve stare podobe, kjer so portretiranci ob fotografiranju kitajske srajce, ki so jih nosili že takrat, često skrili oziroma zamenjali za tradicionalna oblačila (Barclay, 2010, 91, 95, 106), predstavljene kot živa sedanost.

5 Sklep

Strastno zanimanje Alme Karlin za tajvanske staroselce je bilo v duhu njenega časa. Tajvan je obiskala v tretjem desetletju japonske kolonialne okupacije, ki je do prvotnih prebivalcev otoka gojila tipičen znanstveno-upravljaljski odnos: po eni strani so bili tako kot številna druga kolonizirana ljudstva predmet intenzivnega antropološkega,

20 Alma Karlin do japonske kolonialne politike ni kritična niti z besedo, verjetno zato, ker izredno čišla japonsko kulturo in Japonce in se zato (deloma) identificira z ideologijo japonskega imperija, čeprav se sicer opredeljuje kot Evropejka in pripadnica (propadlega) avstro-ogrškega imperija. O popotniški dinamiki identifikacij z različnimi imperiji piše Bojan Baskar (2015, 71–73).

etnološkega, lingvističnega in arheološkega preučevanja, po drugi strani so japonsko politiko do njih narekovali gospodarski in civilizacijski projekti. Staroselci so imeli v kolonialnih predstavah Tajvana osrednji položaj, čeprav so bile te dokaj raznovrstne, odvisne od okoliščin in akterjev. Razglednice so bile zaradi svoje popularnosti gotovo eno od gonil oblikovanja in utrjevanja reprezentacij o staroselcih in imperiju na splošno. Najbolj priljubljeni motivi so izhajali iz fotografskega gradiva japonskih raziskovalcev, ki so želeli upodobiti tipične predstavnike posameznih staroselskih skupin in njihove tipične življenjske prakse. Podobe včasih plemenitih in lepih, drugič surovih divjakov so ujele domišljijo uporabnikov razglednic.

Razvoj etničnega turizma, ki se je v času, ko se je v Kappansan podala Alma Karlin, že dodobra razvil, je le še dodatno podkrepil stereotipizacijo staroselcev, ki je vela z razglednic – tudi tistih iz njene zbirke. Iz njenih pripisov lahko sklepamo, da so razglednice zanj pomenile tako spominek kot študijsko gradivo, nadomestek za fotografije, ki so jih domov prinesli drugi, premožnejši tuji popotniki. Bila je sicer omejena z motivi, ki so bili naprodaj, a na tistih razglednicah, ki jih je izbrala, ni ne tajvanskih mest ne japonske kolonizacije. So le v brezčasnost ujeti tajvanski staroselci, ki živijo kot v davnini, odrezani od sveta. Alma Karlin se je na poti in tudi kasneje preživljala z objavo krajših in daljših potopisov in drugih prispevkov v časopisih in revijah, zato je verjetno v opisih drugih ljudstev in kultur – tudi lovcev na glave – občasno pretirano poudarjala njihovo nenavadnost, eksotičnost ter svoja srečanja opisovala v bolj dramatični luči. Toda to ni bila le taktika zviševanja naklade njenih publikacij, temveč pomembno orodje konstruiranja lastne avtoritete in identitete kot popotnice in raziskovalke.

Zahvala

Prispevek je nastal v okviru projekta *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji: vpetost slovenskega prostora v globalno izmenjavo predmetov in idej z Vzhodno Azijo* (2018–2021) (št. J7-9429) in programske skupine *Azijski jeziki in kulture* (št. P6-0243), ki ju iz državnega proračuna financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Anonimnima recenzentoma se zahvaljujem za koristne predloge in komentarje, Pokrajinskemu muzeju Celje pa za dovoljenje za objavo razglednic.

Viri in literatura

- Barclay, P. D., Peddling postcards and selling Empire: Image-making in Taiwan under Japanese colonial rule, *Japanese Studies* Vol. 30, No. 1, 2010, str. 81–110.
- Barclay, P. D., Playing the race card in Japanese-governed Taiwan: Or, anthropometric photographs as “shape-shifting jokers”, v: *In the affect of difference: Representations of race in East Asian empire* (ur. Hanscom, C. in drugi), Honolulu 2016, str. 38–80.
- Barclay, P. D., *Outcasts of the empire: Japan's rule on Taiwan's "savage border," 1874–1945*, Oakland 2018.

- Baskar, B., *Nacionalna identiteta kot imperialna zapuščina: uvod v slovensko etnomitologijo*, Ljubljana 2015.
- Bickers, R., The lives and deaths of photographs in early treaty port China, v: *Visualising China, 1845–1965: Moving and still images in historical narratives* (ur. Henriot, C. idr.), Leiden in Boston 2013, str. 3–38.
- Chen, W., Sheying zuo wei minzuzhi fangfa: Ri zhi Taiwan zhimindi renleixue de xiezhen da'an, *Xiandai meishu xuebao* 33, str. 7–33.
- Edwards, E., Introduction, v: *Anthropology and photography, 1860–1920* (ur. Edwards, E.), New Haven in London 1992, str. 1–17.
- Franck, H. A., *Glimpses of Japan and Formosa*, New York 1924.
- Government of Formosa, *Report on the control of the Aborigines of Formosa*, Taihoku 1911.
- Kang, I., Visual technologies of imperial anthropology: Tsuboī Shōgorō and Multiethnic Japanese empire, *Positions* 24: 4, 2016, str. 761–787.
- Karlin, A. M., Warum die Tayalfrauen das Gesicht Tätowieren, NUK, Ljubljana, Ms 1872, Mapa 33.
- Karlin, A. M., Das Ende Zweier Sonnen, NUK, Ljubljana, Ms 1872, Mapa 33.
- Karlin, A. M., *Popotne skice*, Ljubljana 1997.
- Karlin, A. M., *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*, Celje 2006.
- Knapp, R. G., Settlement and frontier land tenure, v: *China's island frontier: Studies in the historical geography of Taiwan* (ur. Knapp, R. G.), Honolulu 1980.
- Lang, M., *An adventurous woman abroad: The selected lantern slides of Mary T. Schaffer*, Vancouver 2011.
- Montgomery McGovern, J. B., *Among the head-hunters of Formosa*, London 1922.
- Pai, H. I., Capturing visions of Japan's prehistoric past: Torii Ryuzō's field photographs of "primitive" races and lost civilizations (1896–1915), v: *Looking modern: East Asian visual culture from treaty ports to World War II, symposium volume* (ur. Purtle, J. in drugi), Chicago 2009, str. 265–293.
- Rogan, B., An entangled object: The picture postcard as souvenir and collectible, exchange and ritual communication, *Cultural analysis*, Volume 4, 2005, str. 1–27.
- Rutter, O., *Through Formosa: An account of Japan's island colony*, London 1923.
- Satō, K., Postcards in Japan: A historical sociology of a forgotten culture, *International journal of Japanese sociology* 11, 2002, str. 35–55.
- Senica, K., Veliki japonski imperij v popotniških zapisih Alme Karlin, *Zgodovina za vse*, leto XVIII, št. 2, 2011, str. 70–79.
- Senica, K., Sodobni japonski pogledi na razvoj japonske antropološke misli v imperialnem obdobju (1869–1945), *Glasnik SED* 59|1, 2019, str. 81–89.
- Shigemori Bučar, C., Zbirke starih japonskih razglednic v Republiki Sloveniji, *Asian studies* V, 1, 2017, 203–225.
- Shigemori Bučar, C., Alma M. Karlin's visits to temples and shrines in Japan, *Poligrafi*, no. 93/94, vol. 24, 2019, str. 3–48.
- Trnovec, B. et al., *Azija me je povsem uročila: Katalog občasne razstave ob 130. obletnici rojstva Alme M. Karlin in 100. obletnici njenega odhoda na pot okrog sveta*, Celje in Ljubljana 2019.
- Trnovec, B., *Neskončno potovanje Alme M. Karlin: življenje, delo zapuščina*, Celje in Ljubljana 2020.

Maja Veselič

Podobe tajvanskih staroselcev v zbirki razglednic Alme M. Karlin

Ključne besede: Alma M. Karlin, tajvanski staroselci, japonske kolonialne razglednice, lovci na glave, zbiranje razglednic

Svetovna popotnica in pisateljica Alma Maksimiliana Karlin (1889–1950) je bila vneta zbiralka razglednic. Prispevek analizira 12 razglednic, ki jih je prinesla s Tajvana, ki ga je obiskala med decembrom 1923 in januarjem 1924. Čeprav predstavljajo le drobec njene bogate zbirke razglednic s celega sveta, izstopajo po enovitosti svoje tematike. Prav vse namreč prikazujejo pripadnike tajvanskih staroselskih ljudstev.

Pričujoči prispevek skuša iz kontekstov nastanka in rabe omenjenih razglednic ugotoviti, kako so se oblikovale podobe tajvanskih staroselcev v očeh njihove zbirateljice. S podrobnejšo analizo motivov in napisov na razglednicah podobe najprej identificira kot del etnografskega fotografskega gradiva, ki so ga zbrali japonski raziskovalci na Tajvanu, nato pa razglednice umesti v družbeno-politične okoliščine japonske kolonizacije, zlasti v pogosto soodvisna, občasno pa tudi konfliktna razmerja med antropološko oz. etnološko vedo ter kolonialnim upravnim aparatom. Članek nato obravnava poglede Alme Karlin na tajvanske staroselce tako, da razglednice postavi ob bok njenemu potopisnemu pisanju, iz katerega je mogoče razbrati pomemben vpliv japonske kolonialne imaginacije. Kljub lastnim pripombam o velikih družbenih in kulturnih spremembah v tajvanskih staroselskih družbah, ji kot osrednja prizma, skozi katero jih opazuje in opisuje, služijo eksotične in domnevno brezčasne prakse, kot sta lov na glave in tetoviranje. Zanimanja in okusi Alme Karlin, kot jih lahko razberemo z njenih tajvanskih razglednic, v ničemer ne odstopajo od njenih sodobnikov in so tesno povezane s širšimi političnimi in družbenimi razmerami ter estetskimi slogi časa, v katerem je potovala.

Maja Veselič

Images of Taiwanese Indigenous Peoples in the Postcard Collection of Alma M. Karlin

Keywords: Alma M. Karlin, Taiwanese indigenous peoples, Japanese colonial postcards, head-hunters, postcard collecting

Alma Maksimiliana Karlin (1889–1950), a world traveller and a writer, was an avid postcard collector. This article focuses on the 12 postcards she brought from Taiwan, where she stayed between December 1923 and January 1924. While these represent just a fraction of her rich postcard collection, they are distinct in the uniformity of their motifs: they all portray Taiwanese indigenous people. By scrutinizing the contexts in which the postcard images were produced and used, the article attempts to trace the formation of Karlin's views and attitudes toward the Taiwanese indigenous peoples.

The article begins with a detailed analysis of the postcards' motifs and captions to demonstrate that the images used were originally a part of ethnographic material collected by Japanese researchers in colonial Taiwan. This is followed by a discussion of the socio-political circumstances of the Japanese colonization and the often co-dependent and sometimes conflictual relationship between anthropology and ethnology, and the colonial administration. Finally, Alma Karlin's views of Taiwanese indigenous peoples are elucidated through the juxtaposition of postcards and her travel writing, which also betrays a considerable influence of the Japanese colonial imagery.

○ avtorici

Maja Veselič je sinologinja in doktorica etnologije. Zaposlena je kot asistentka na Oddelku za azijske študije. Raziskovalno se ukvarja z vprašanji etničnosti in religije v Vzhodni Aziji ter zgodovino materialnih in idejnih izmenjav med Vzhodno Azijo in Evropo. Je članica projektnih skupin *Vzhodnoazijske zbirke v Sloveniji* (ARRS) ter *PAGODE-Europeana China* (EU-CEF).

About the author

Maja Veselič holds an undergraduate degree in sinology and a PhD in anthropology. She teaches courses on contemporary China at the Department of Asian Studies, Faculty of Arts, University of Ljubljana. She is also a member of *East Asian Collections in Slovenia* and *PAGODE-Europeana China* project groups. Her research interests include ethnicity and religion in East Asia, and the material and ideational exchanges between East Asia and Europe.